

Матеріали до фауни Бузького Гарду: огляд знахідок дрібних ссавців (Soricidae, Muridae, Cricetidae)

Сергій Легкий, Владислав Артамонов, Яна Овсієнко

Національний природний парк «Бузький Гард» (Мізія)
e-mail: nppbg@ukr.net; orcid: 0000-0002-3099-3651

ЛЕГКИЙ, С., V. ARTAMONOV, Y. OVSIENKO. Materials on the fauna of the Bug Gard: a review of small mammal records (Soricidae, Muridae, Cricetidae). — New data on micromammals of the Bug Gard National Nature Park obtained in 2022–2023 are presented. Eight species of this survey group were recorded. They include three species of shrews of the family Soricidae (*Crocidura suaveolens*, *Sorex araneus*, and *Neomys fodiens*); four species of rodents of the family Muridae (*Sylvaemus uralensis*, *S. sylvaticus*, *Apodemus agrarius*, and *Mus spicilegus*); and one species of rodents of the family Cricetidae (*Microtus levis*). Two species were found for the first time in the fauna of the Bug Gard NNP: *Sylvaemus uralensis* and *Neomys fodiens*. Information on the morphometry and habitats of the collected animals is presented.

Вступ

Національний природний парк «Бузький Гард» — один із найцінніших природних комплексів півдня України і басейну р. Південний Буг. В огляді фауни ссавців регіону НПП «Бузький Гард» [Артамонов & Легкий 2020] містяться дані щодо 43 видів з 16 родин 6 рядів. Щодо деяких видів було висловлено сумніви з причини відсутності достовірних підтверджень.

Мета цієї роботи — описати нові знахідки ссавців протягом 2022–2023 років та поповнити загальний список ссавців новими видами.

Матеріал та методика

Матеріал накопичували під час робіт 2022–2023 років у режимі фонового моніторингу, насамперед шляхом аналізу кожної знахідки загиблих з різних причин тварин (жертви автодоріг, здобич хижих, знахідки загиблих без видимих причин, потрапляння до пасток). Всього виявлено 10 особин семи видів трьох родин і ще один вид зареєстрований за численними слідами перебування (курганчики миші *Mus spicilegus*).

Координати місць знахідок визначали за Google Earth Pro. У знайдених загиблими тварин масу тіла визначали на електронних побутових вагах, проміри тіла здійснено лінійкою з міліметровою шкалою за стандартною схемою (див. «скорочення»); стать тварин не визначали.

Визначення видів проводили за «Польовим визначником дрібних ссавців» [Загороднюк 2002]. В усіх можливих випадках процедури визначення проводили за участі фахівців, в online-режимі, по можливості з відправленням зразків до фахівця (консультування здійснював І. Загороднюк).

Скорочення, вжиті у тексті: ННПМ — Національний науково-природничий музей НАН України; L — довжина тіла, Ca — довжина хвоста, Pl — довжина лапки, Au — довжина вуха.

Родина Мідицеві (Soricidae)

Протягом 2023 року зроблено ряд знахідок загиблих тварин з родини Мідицеві (Soricidae) як на території НПП «Бузький Гард», так і в межах прилеглого населеного пункту с. Мигія. Разом зафіксовано шість особин трьох видів, зокрема чотири особини білозубки малої (*Crocidura suaveolens*)¹, одна мідиця звичайна (*Sorex araneus*), одна рясоніжка велика (*Neomys fodiens*).

1.1. *Crocidura suaveolens*. 25.01.2023. Загиблу особину білозубки малої знайдена на плакорній ділянці долини р. Південний Буг, на свіжій кротовині, під час зимового обліку птахів коло західної огорожі кол. санаторію «Бузькі пороги». Координати: 48.0304N, 30.9325E. Попри зимовий час, сніговий покрив відсутній, температура повітря -2°C . Голова була пошкоджена, а тіло зім'яте; ймовірно, вона стала жертвою ворони сірої (*Corvus cornix*), яку сполохали неподалік від знахідки. Для визначення зроблено виміри тіла (табл. 1) та робочі фото (С. Легкий). Засолену тушку відправлено до ННПМ, де вид остаточно визначено І. Загороднюком.

1.2. *Crocidura suaveolens*. 15.09.2023. Загиблу особину знайдено в с. Мигія в дворі. Звір був здобутий домашньою кішкою, тушка була у пошкодженому стані. Координати: 48.0324N, 30.9437E. Для визначення зроблено виміри тіла (табл. 1) та робочі фото (В. Артамонов). Щодо визначення виду консультування здійснював І. Загороднюк.

1.3. *Crocidura suaveolens*. 3.10.2023. Загиблу особину знайдено в с. Мигія в своєму дворі співробітницею НПП «Бузький Гард» Г. Новік: звір потрапив до мишоловки в господарській споруді. Координати: 48.0326N 30.9434E. Для визначення зроблено виміри тіла (табл. 1) та робочі фото (В. Артамонов).

1.4. *Crocidura suaveolens*. 3.12.2023. Виявлено в с. Мигія по вул. Миру в своєму дворі приватного будинку співробітницею НПП «Бузький Гард» Я. Овсієнко. Координати: 48.0362N 30.9550E. Нею ж виконані робочі фото та вимірювання. Щодо визначення виду консультування здійснював І. Загороднюк, який звернув увагу на такі добре виразні на фото ознаки, як опушеність хвоста довгими волосками, виразні вушниці, білі коронки зубів. Метричні ознаки подано в табл. 1.

---

¹ Двома роками раніше, 14.01.2020 мертву особину цього виду виявлено в околицях с. Трикрати в уроч. «Лабіринт» (кв. 68), на березі р. Арбузинка. Координати: 47.7054N 31.4227E.

Таблиця 1. Морфометричні та інші особливості зареєстрованих особин мікромамма-
лій. Номери зразків відповідають наведеним у тексті

Вид	дата	L	Ca	Pl	Au	W	Кол.
1.1. <i>Crocidura suaveolens</i>	25.01.2023	50	27	11	–	3	ННПМ
1.2. <i>Crocidura suaveolens</i>	15.09.2023	52	25	11	–	4	–
1.3. <i>Crocidura suaveolens</i>	3.10.2023	52	27	11	–	3	–
1.4. <i>Crocidura suaveolens</i>	3.12.2023	52	30	9	5	4	–
2.1. <i>Sorex araneus</i>	28.05.2023	68	42	12	–	10	–
3.1. <i>Neomys fodiens</i>	17.10.2023	70	48	15	–	12	ННПМ
6.1. <i>Sylvaemus sylvaticus</i>	26.08.2023	89	81	22	15	18	–
8.1. <i>Microtus levis</i>	3.10.2023	110	40	–	–	–	–

2.1. *Sorex araneus*. 28.05.2023. в с. Мигія в своєму дворі співробітницею НПП «Бузький Гард» Г. Новік було знайдено загиблу особину мідичі звичайної (*Sorex araneus*). Координати: 48.0326N 30.9434E. Тушка була у пошкодженому стані, зім'ята, вірогідно домашньою кішкою. При огляді помічені виражені червоні основи зубних коронок. В. А. Артамоновим виконано робочі фото та вимірювання. Виміри тіла наведено в табл. 1. Щодо визначення виду консультування здійснював І. Загороднюк.

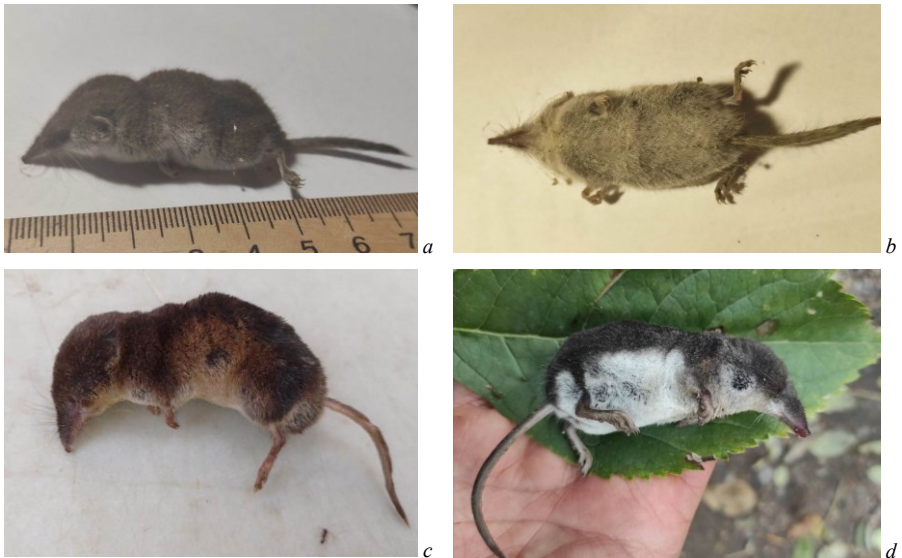

Рис. 1. Землерийки родини Soricidae, виявлені упродовж поточного циклу дослідження (окремі приклади): *a–b* — *Crocidura suaveolens* (опис 1.4), вид збоку та вид знизу, *c* — *Sorex araneus* (опис 2.1), *d* — *Neomys fodiens* (опис 3.1).

3.1. *Neomys fodiens*. 17.10.2023. Загиблу особину рясоніжки знайдено в с. Мигія по вул. Миру в місці перетину з балкою Вербовою коло струмка співробітницею НПП «Бузький Гард» Я. Овсієнко. Координати: 48.0362N 30.9550E. Зазначеною колегою виконано необхідні робочі фото та вимірювання; виміри тіла наведено в табл. 1. При консультаціях по фото та промірах І. Загороднюком ця землерийка попередньо визначена як *Neomys fodiens*. Для остаточного визначення тушку було відправлено до ННПМ. За весь час спостережень, починаючи з 1996 р., це перше підтвердження мешкання роду *Neomys* у безпосередніх околицях РЛП «Гранітно-степове Побужжя» (з 1996 р.) та НПП «Бузький Гард» (з 2009 р.).

Родина Мишеві (Muridae)

Протягом 2022–2023 років було відмічено декілька зустрічей та знахідок ссавців ряду Мишоподібні (Rodentia), у тому числі зафіксовано один мишак уральський (*Sylvaemus uralensis*), один мишак європейський (*Sylvaemus sylvaticus*), дві миші польові (*Apodemus agrarius*), а також значну кількість помешкань миші курганцевої (*Mus spicilegus*).

4.1. *Sylvaemus uralensis*. 22.08.2022. Під час обстеження урочища «Лабіринт» в кв. 65 на лісовій стежці коло містків через канал був знайдено мишеня у хворому стані: одне око затекле, напушений, нерухомий. Від людей не втікав і не ховався, дозволив взяти себе в руки. І. Загороднюк за надісланим фото визначив вид мишак уральський (*Sylvaemus uralensis*). Вимірювання ціла цього зразка не робили. Незважаючи на те, що ареал виду охоплює обстежене урочище, вид вперше реєструється на території НПП «Бузький Гард» (47.7104N 31.4092E).

5.1. *Apodemus agrarius*. 3.11.2022. Працівником кемпінгу «Протичанський» нам було надіслано фото, за яким І. Загороднюк визначив вид — житник пасистий, *Apodemus agrarius*. Характерна ознака — вузька темна полоса вздовж хребта. (48.0233N 30.9635E).

5.2. *Apodemus agrarius*. 10.06.2023. У м. Южнокраїнськ на території профілакторно-готельного комплексу «Іскра» зафіксована зустріч на асфальтованій доріжці крупної особини миші польової, *Apodemus agrarius*, рудуватого кольору із темною смугою вздовж хребта, хвіст коротший за тіло. Поведінка: при наближенні людей неспішно переміщувалась вздовж бордюру паралельним напрямком, ознак турбування не виявляла (47.8044N 31.1805E).

6.1. *Sylvaemus sylvaticus*. 26.08.2023. В с. Мигія на подвір'ї виявлено загиблу особину мишака європейського, *Sylvaemus sylvaticus*. (48.0326N 30.9441E). Причина загибелі невідома (розірвана задня частина черевця). Хвіст голий, з нього легко знімається шкіра. Горлова пляма жовтувата, витягнута. Виміри тіла наведено в табл. 1. Фото передано І. Загороднюку на визначення, всі доступні для аналізу ознаки є типовими для цього виду.

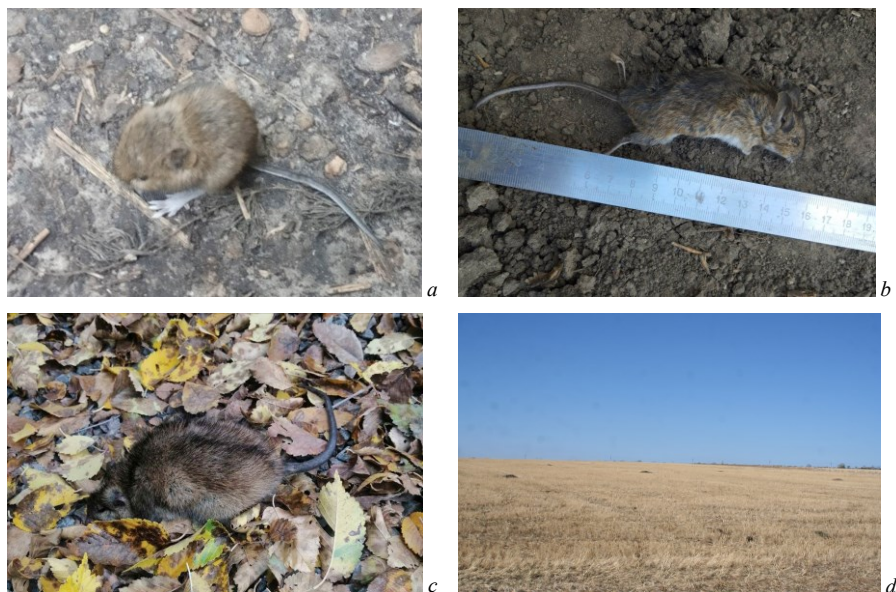

Рис. 2. Гризуни, обліковані з метою уточнення видового складу фауни: *a* — *Sylvaemus uralensis* (опис 4.1), *b* — *Sylvaemus sylvaticus* (опис 6.1), *c* — *Apodemus agrarius* (опис 5.1), *d* — поселення *Mus spicilegus* (опис 7.1).

7.1. *Mus spicilegus*. Знахідок тварин не було, проте виявлено чіткі сліди їхньої присутності. Звертає на себе увагу значна кількість зустрічей помешкань цього виду, які розташовувалися в агроценозах — як на неперереораних полях, так і на пасовищах, в природних степових та лучних біотопах. Курганчики фіксували на території НПП «Бузький Гард» повсюдно: (1) 22.08.2022 на території НПП в урочищі Гард на плакорі правого берегу р. Південний Буг напроти Ташлицької ГАЕС (47.7924N 31.1748E); (2) у 2023 році в Гнилій балці (47.9765N 31.0141E); (3) біля колишніх Порохових складів (48.0115N 30.9811E) і т.п. Неодноразові зустрічі протягом 2020–2023 років як на правому, так і на лівому схилах долини р. Чичикля. В районі балки Глибокої на прилеглому полі було відмічено щонайменше 18 курганчиків на ділянці площею не більше 0,5 га. Кількість миші курганцевої на сільськогосподарських угіддях викликає необхідність регулювати її чисельність. Зокрема, на прилеглих до НПП полях 5.02.23, 7.02.23 та 10.02.23 працювали щонайменше п'ять бригад, які вносили отруту проти мишей.

Родина Хом'якові (Cricetidae)

8.1. *Microtus levis*. 3.10.2023. Під час експедиційного виїзду на польовій дорозі лівого берегу долини р. Чергала напроти с. Криворучка Прибужанів-

ської сільської ради Вознесенського району (47.5415N 31.2278E) знайдений загиблий самець нориці лугової *Microtus levis*. Фото направлено до І. Загороднюка на визначення. Виміри тіла наведено в табл. 1 (через поганий стан зразку виміри не є точними).

Висновки

1. Загалом шляхом фонового моніторингу зареєстровано 8 видів облікової групи, зокрема три види землерийок родини мідичеві (*Soricidae*), три види гризунів родини мишеві (*Muridae*) та один вид родини хом'якові (*Cricetidae*).

2. Найбільшою за числом особин була кількість знахідок білозубки малої (4 екз.), за кількістю реєстрацій — миші курганцевої (*Mus spicilegus*).

3. Виявлено два нові види для фауни НПП: мишак уральський (*Sylvaemus uralensis*), який напевно був тут і раніше, проте дотепер не був ідентифікований, та рясоніжка велика (*Neomys fodiens*), знахідки якої не були відомі дотепер в регіоні взагалі.

Подяки

Автори висловлюють щирю подяку к.б.н. І.Загороднюку (Науково-природничий музей НАН України) за загальне методичне керівництво, оперативну допомогу у визначенні зразків та науковий супровід досліджень ссавців Гранітно-степового Побужжя та НПП «Бузький Гард» протягом понад двох десятиріч.

Література

- Артамонов, В., С. Легкий. 2020. Ссавці регіону Національного природного парку Бузький Гард. *Novitates Theriologicae*, 11: 29–32. <http://doi.org/10.53452/nt1107>
- Загороднюк, І. 2002. Польовий визначник дрібних ссавців України. Національний науково-природничий музей НАН України, Київ, 1–60. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 5).

Резюме

ЛЕГКИЙ, С., В. АРТАМОНОВ, Я. ОВСІЄНКО. Матеріали до фауни Бузького Гарду: огляд знахідок дрібних ссавців (*Soricidae*, *Muridae*, *Cricetidae*). — Наведено нові дані про мікромаммалій Національного природного парку «Бузький Гард», отримані протягом 2022–2023 років. Зареєстровано 8 видів цієї облікової групи. В їх числі — три види землерийок родини *Soricidae* (*Crociodura suaveolens*, *Sorex araneus*, *Neomys fodiens*); чотири види гризунів родини *Muridae* (*Sylvaemus uralensis*, *S. sylvaticus*, *Apodemus agrarius*, *Mus spicilegus*); один вид гризунів родини *Cricetidae* (*Microtus levis*). Два види виявлені вперше для фауни НПП «Бузький Гард» — *Sylvaemus uralensis* та *Neomys fodiens*. Наведено відомості щодо морфометрії та стацій перебування здобутих тварин.